

A KULTURÁLIS DIALÓGUS LEHETŐSÉGEI AZ EURÓPAI UNIÓ KÖNYVTÁRAI KÖZÖTT¹

Az Európai Unió projektjei között tulajdonképpen alig szerepel tisztán könyvtárak számára kiírt program. Az 1998-ban indult ötödik keretprogramtól kezdődően a projekteket nem az intézménytípusok számára írták ki, hanem különböző fejlesztési célokra (pl. életminőség, környezet, energia, információs társadalom technológiái stb.), amelyekhez azután a különböző területeket képviselő intézmények csatlakozhattak. Ez a könyvtárak szempontjából azt jelentette, hogy míg korábban elkülönített könyvtári telematikai programokra pályáztak, most más lehetőségek is adódtak számukra a pályázati kiírásokban megfogalmazott céloktól függően. Ez a tendencia azóta is folytatódik, tehát a könyvtárak bizonyos tematikus célokhoz kapcsolódva tudnak csak európai pályázatokban részt venni.

Általánosságban elmondható, hogy az EU-s projektek kereteket teremtenek és irányokat mutatnak; egységes szemléletet honosítanak meg; a könyvtári szolgáltatásokat széles társadalmi környezetben, a felhasználók oldaláról közelítik meg, de ugyanakkor nem pótolják a helyi kezdeményezéseket, ötleteket és megoldásokat.

A programok jelentős mértékben építenek a partnerségre: az átfogó, több országot érintő kezdeményezéseknek ez alapfeltétele. Partnerkapcsolatok azonban nem csak a határokon átnyúló programokra jellemzők. A legjelentősebb, közkönyvtárakat is érintő projektek nagy mértékben építenek a közgyűjteményi (könyvtár, levéltár, múzeum) partnerségre, illetve a szoros kapcsolat kiépítésére az ún. technikai partnerekkel és természetesen a felhasználókkal. A technikai irányultság, azaz az informatikai fejlesztő cégek bevonása a programokba több projekt alapját képezte az elmúlt években.

A legfontosabb téma, amelyhez a könyvtárak a különböző keretprogramok során csatlakozhattak, a kulturális örökség megőrzéséhez kapcsolódó digitalizálási tevékenységet elősegítő projektek sora volt.

Ha van olyan több országon is átívelő téma, amely a kulturális dialógust és a partnerséget egyaránt szolgálja, a digitalizálás minden bizonnyal előkelő helyet foglal el közöttük. Jelentőségét bizonyítja, hogy 2005-ben az Európai Bizottság „2010: digitális könyvtárak” címmel egy programot fogadott el, amely tartalmazza a digitális könyvtárakra vonatkozó kezdeményezés struktúráját és foglalkozik a kulturális örökség digitalizálásával, hozzáférhetőségével és megőrzésével.

Az „i2010: digitális könyvtárak” kezdeményezés azt a célt tűzte ki, hogy az európai könyvtárakban őrzött dokumentumok digitális formában *egységes, több nyelvű hozzáférési ponton* váljanak elérhetővé, és az egyes országok digitalizálási tevékenysége koordinált módon történjen. Számos kérdés vár megoldásra ezen a területen, ezek közül csak néhány problémát veszek számba: *gazdasági-pénzügyi* jellegű problémák (ki finanszírozza a digitalizálást), *szervezési* kérdések (hogyan lehet erősíteni az egyes intézmények közötti együttműködést, hogyan lehet kiküszöbölni az átfedéseket, meg lehet-e szervezni a köz-szféra és a magántőke közös érdekeken alapuló együttműködését stb), *műszaki-technológiai* jellegű (hogyan lehet csökkenteni a

¹ Elhangzott „A nemzetiségi könyvtárak Szlovéniában és partnerkapcsolataik az Európai Unió területén” c. konferencián Lendván 2008. április 11-én.

digitalizálás költségeit úgy, hogy a minőség ne romoljék), és *jogi* problémák a digitális tartalmak szolgáltatásával kapcsolatosan.

Itt kell megjegyezni, hogy az európai szinten felvetett problémák több helyen országos szinteken is megoldásra várnak az EU tagállamokban. Magyarországon éppen napjainkban van folyamatban egy olyan projekt, amely az ország könyvtáraiban, levéltáraiban és múzeumaiban már megtörtént és tervezett digitalizálási projektek számbavételét tűzte ki célul éppen a jövőendő duplikációk kiszűrése érdekében. Ennek a projektnek ugyancsak feladata az országos közgyűjteményi együttműködés megszervezése a digitalizálás területén, valamint az egységes szabványok, ajánlások kidolgozása a digitalizálás, a metaadatok, a megőrzés és a szolgáltatás terén. A projekt keretében nagy figyelmet fordítunk a jogi kérdésekre, amelyek a digitális tartalmak tulajdonjogának definiálása mellett magukban foglalják a későbbi szolgáltatás során felmerülő szerzői jogi kérdések tisztázását is. Szintén fontos feladata a projektnek, hogy megfogalmazza az országban létrehozandó kompetencia központok feladatát, valamint hogy megnyugtató jövőképet alakítson ki a digitális dokumentumok biztonságos és hosszú távú megőrzéséről. A projekt gazdája az Országos Széchényi Könyvtár, és reményeink szerint az országos digitalizálást előkészítő projekt eredményeképpen a további tevékenység: a tényleges digitalizálás, a szolgáltatás és a megőrzés összehangolt és tervszerű módon történik az elkövetkező években Magyarországon.

Visszatérve az EU kulturális dialógust elősegítő digitalizálási kezdeményezésére, fontos megjegyezni, hogy az „i2010: digitális könyvtárak” kezdeményezés már meglévő alapokra épít: többek között a *Minerva* és a *MICHAEL*, valamint a *TEL* elnevezésű projektekre.

Az az Európai Digitális Könyvtár (European Digital Library – EDL) létrejöttét nagyban elősegítette, hogy a Google 2001-ben elkezdődött digitalizálási projektje meglehetősen nagy ellenállást váltott ki az európai könyvtárak – különösen a francia nemzeti könyvtár – részéről az angol nyelvű, tengeren túli dokumentumok túltengése miatt. Egy később készült felmérés igazolta is azt, hogy az európai nemzeti könyvtárak tervei között mintegy 70%-ban az adott ország, valamint európai témájú tartalmak létrehozására vonatkozó digitalizálási tervek szerepelnek szemben a nem európai tartalom 5%-ával. Valóban indokolt tehát egy európai tartalmakat összefogó digitális könyvtár létrehozása, az átfedés a Google tartalmaival egészen minimálisnak mondható. Az EDL projekt végigvitelével megvalósulhat a határokon átívelő *európai kulturális tartalmak összekapcsolása, kiküszöbölve az átfedéseket* az európai digitális tartalmak között és nagyságánál fogva *magánbefektetéseket vonz* az IKT területeken. Az EDL projektben az európai nemzeti könyvtárak vesznek részt.

Az EDL elindítása előtt széles körű felmérést végeztek a projekt értelméről, a kérdőívre 225 intézmény és testület válaszolt (kulturális intézmények, egyetemek, kiadók és joghordozók és informatikai cégek). A válaszokból világosan kiderült, hogy

- a digitalizálás teljes folyamatát le kell fedni a rá szánt költségeknek;
- a használók valós igényeinek ismeretében kell a programot elindítani;
- kiemelt feladat az átláthatóság biztosítása (Michael);
- kompetencia központok létrehozására van szükség a folyamatok irányításához és ellenőrzéséhez;
 - az egységes szabványok kialakítása és használata elengedhetelen (interoperabilitás);
 - a megvalósítás és a fenntarthatóság biztosítására magántőke bevonása lehetséges és szükséges;

- a digitális megőrzés biztosítása kulcskérdés (két irányzat vitatkozik: válogatva, vagy mindenre kiterjedően?);
- a kutatás-fejlesztést európai szinten kell összehangolni;
- nagyon fontos, hogy a digitális tartalmak létrehozása a kisebbségek nyelvét fokozottan vegye figyelembe.

A kulturális dialógus lehetőségeit az EU programjaiban előadásomban eddig európai és nemzeti könyvtári szinten vázoltam, és ennek is csak egyetlen vetületéről, a digitalizálásról szóltam. Léteztek és léteznek azonban olyan Uniós programok, amelyek a helyi intézmények közötti összefogást szorgalmazzák európai keretek között.

A PULMAN program Európa közkönyvtárait fogta össze, 2001-2003 között működött. A programnak valóban sikerült megvalósítani az európai összefogást a közgyűjtemények területén. Egyik legfontosabb kézzel fogható eredménye egy 20 nyelvre lefordított útmutató, amely európai szinten a digitális formában meglévő közkönyvtári szolgáltatásokat tartalmazza, természetesen linkekkel a szolgáltatások forrásaihoz. Az útmutató három szélesebb területtel foglalkozik: társadalompolitika, menedzsment és technikai kérdések. A program különös figyelmet fordított a hátrányos helyzetű felhasználóknak nyújtandó szolgáltatásokra. A PULMAN egy másik jellegzetes feladata a könyvtárak, múzeumok és levéltárak helyi együttműködésének elősegítése volt.

Ezen a nyomvonalon haladt tovább a program kiszélesítését jelentő CALIMERA program, amely 2003-2005 között tevékenységét erőteljesebben kiterjesztette a helyi levéltárakra és múzeumokra is. Eredményeképpen megszületett a PULMAN által megkezdett útmutató kiteljesítése a levéltári és múzeumi digitális szolgáltatásokkal. További előrelépést jelentett a CALIMERA szoros kapcsolata a közös helyi szolgáltatásokat előállító informatikai cégekkel is.

A példaképpen említett két Uniós program a kulturális dialógust helyi intézmények között segítette elő. A projektek eredményei a személyes kapcsolatok kialakulása mellett az országhatárokon átnyúló konkrét együttműködésben láthatóak. És ez a nemzetközi programok lényege: ne az elvek szintjén, hanem a valódi közös munkában valósuljanak meg a célkitűzések.

Összefoglalva mondandómat: az Európai Uniós programok *egységes kereteket* biztosítanak a kulturális dialógus számára a tagállamok között. A fő csapásirány a kulturális örökség digitalizálását, ezáltal megőrzését és egy ponton történő szolgáltatását megcélzó *Európai Digitális Könyvtár* létrehozása. Emellett azonban szükség van az egyes országok és főképpen intézmények közötti *konkrét együttműködésekre*, mert semmilyen keret nem helyettesíti a kölcsönös érdekeken alapuló folyamatos munkát.

Dippold Péter

